229
Genom Sveriges bygder
- a digital facsimile edition from Project Runeberg
http://runeberg.org/bygder/0265.html

fabriker (pappersbruk, sockerbruk, spinneri m. m.) de mest kända, men de öfvergingo 1880 till Korndals aktiebolag, som särskildt dref pappersbruket i stor skala. Därjämte finnas här Mölndals och flera andra spinnerier, Rosenbergs väfveri, sågverk, kvarnar och åtskilliga mindre anläggningar. För öfrigt drifves inom häradet en omfattande snickerislöjd och laggkärlstillverkning, för hvilken senare Bohusläns nu betydande sillfiske bereder afsättning.

Från de nu nämnda fallen erbjuder Mölndalsån en lugn, för lastpråmar användbar farled ned till Göta älf och Säfveåns mynning. För ett besök vid de platser i Västergötland, som ännu återstå oss att lära känna, är Göta älf den lämpligaste farleden. Älfven flyter här lugn och bred, och utmed dess östra strand går Bergslagernas järnväg. Några större gårdar och *Surte* glasbruk passeras innan man kommer midt för *Kungälf*, där älfvens norra mynningsarm tager af åt väster. För öfrigt erbjuder stranden föga anmärkningsvärdt, innan man kommer till de obetydliga lämningarna af *Gamla Lödöse*, Göteborgs moderstad. Vi äro nu vid norra delen af det förr omnämnda Ale härad, och järnvägen har redan börjat draga sig från älfstranden inåt landet. Älfven blir nu smalare, och snart uppnå vi *Lilla Edet*, ett tre meter högt fall, som kringgås genom *Ströms kanal* med dess två slussar på bohuslänska stranden. Fallens drifkraft är här använd för åtskilliga fabriksanläggningar, och Lilla Edet är i folkmängd jämförligt med åtskilliga af våra småstäder.

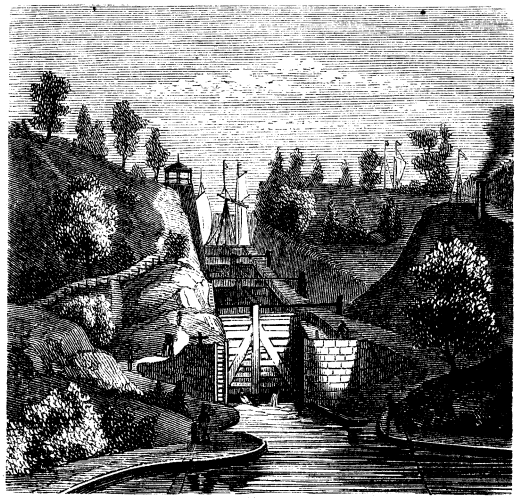

Trollhättan: Gamla slussarna.

Två mil norr om Lilla Edet träffa vi mynningen af *Trollhätte kanal* — eller rättare *kanaler*, ty då den gamla, på 1790-talet byggda kanalen efter Göta kanals fullbordan befanns otillräcklig för trafiken, byggdes af friherre Ericson omkring 1840 en ny, som korsar den gamlas nedersta del samt gör en stark krökning åt söder och därigenom kunnat finna jämnare mark. Den gamla kanalen åter ter sig nedifrån sedd som en smal i berget utsprängd hålväg, där de smärre fartyg, som ännu alltjämt begagna densamma, för hvarje sluss höjas eller sänkas ett ansenligt stycke: slussportarne äro ock mycket höga i förhållande till bredden, och utmed hvardera klippväggen är en smal träspång fastklängd. I jämförelse härmed ter sig den nya kanalen bred och prydlig, jämnt och sakta stigande, och låter vanliga betraktare knappt ana, med hvilka svårigheter dess byggnad varit förbunden.

De båda nu nämnda kanalstyckena leda blott från älfven upp till *Åkers sjö*, och från denna går sedan en 2 km. lång kanal utan slussar parallellt

230
Genom Sveriges bygder
- a digital facsimile edition from Project Runeberg
http://runeberg.org/bygder/0266.html

med älfven samt utmynnar i denna strax norr om fallen och vid södra änden af *Trollhättans* folkrika, sin snara upphöjelse till stad emotseende samhälle. Den sålunda bildade ön mellan kanalen och älfven är genom utläggning af gångar gjord till en park af stor naturlig fägring med flera utsiktspunkter öfver *Trollhättefallen* och älfvens brant stupande västra strand. På ett ställe är ett hotell med utsiktstorn byggdt nära älfstranden och erbjuder en storartad öfverblick af samtliga fallen. Dessas sammanlagda höjd är trettiotre meter, fördelade på fem afsatser. I Polhems plan för Trollhätte kanals byggande ingick, att denna med hjälp af fördämningar skulle gå alldeles vid sidan af eller så att säga igenom fallen och för sin sänkning använda blott några få i klippan sprängda slussar: om denna djärfva plan erinrar den ofullbordade 19 m. djupa *Polhemsslussen,* hvars nedersta ände, till undvikande af allt för stora bergmassors bortsprängning, skulle fortsättas medels en tunnel fram i dagen. Detta arbete påbörjades mot slutet af Karl XII:s regering, och Polhem hade beräknat att på fem år ha arbetet färdigt; men i följd af konungens död och landets utblottade ställning måste företaget inställas och kom icke att fortsättas förrän omkring år 1750. Då byggdes efter Polhems plan den nyss nämnda Polhemsslussen, och arbetet gick raskt framåt, tills vårflödet 1755, som medförde en del bjälkar och stockar, sprängde dammbyggnaderna och kom arbetet att afstanna. (Den ofta upprepade sägnen, att olyckan skulle vållats genom ett nidingsdåd, saknar grund.) Först år 1793 upptogs arbetet ånyo efter en ny plan af Daniel Thunberg, och 1800 hade den skicklige

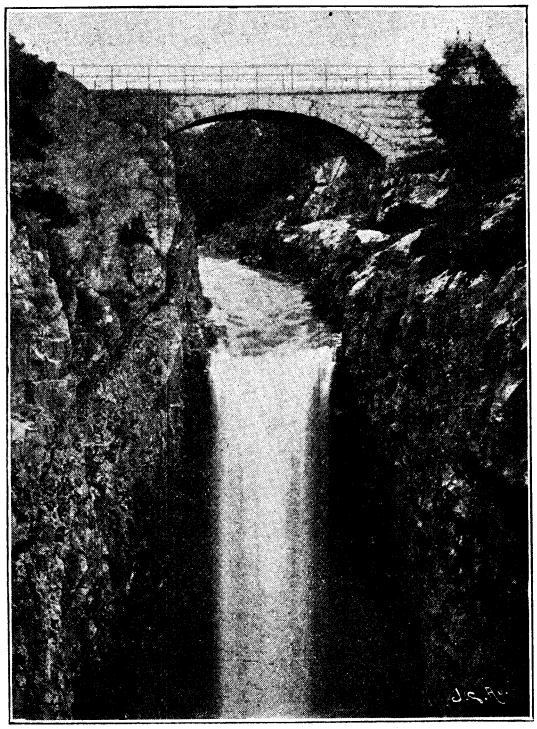

Trollhättan: Polhemsslussen.

Kristoffer Polhem.
1661—1751.

Trollhättan
Genom Sveriges bygder
- a digital facsimile edition from Project Runeberg
http://runeberg.org/bygder/0267.html

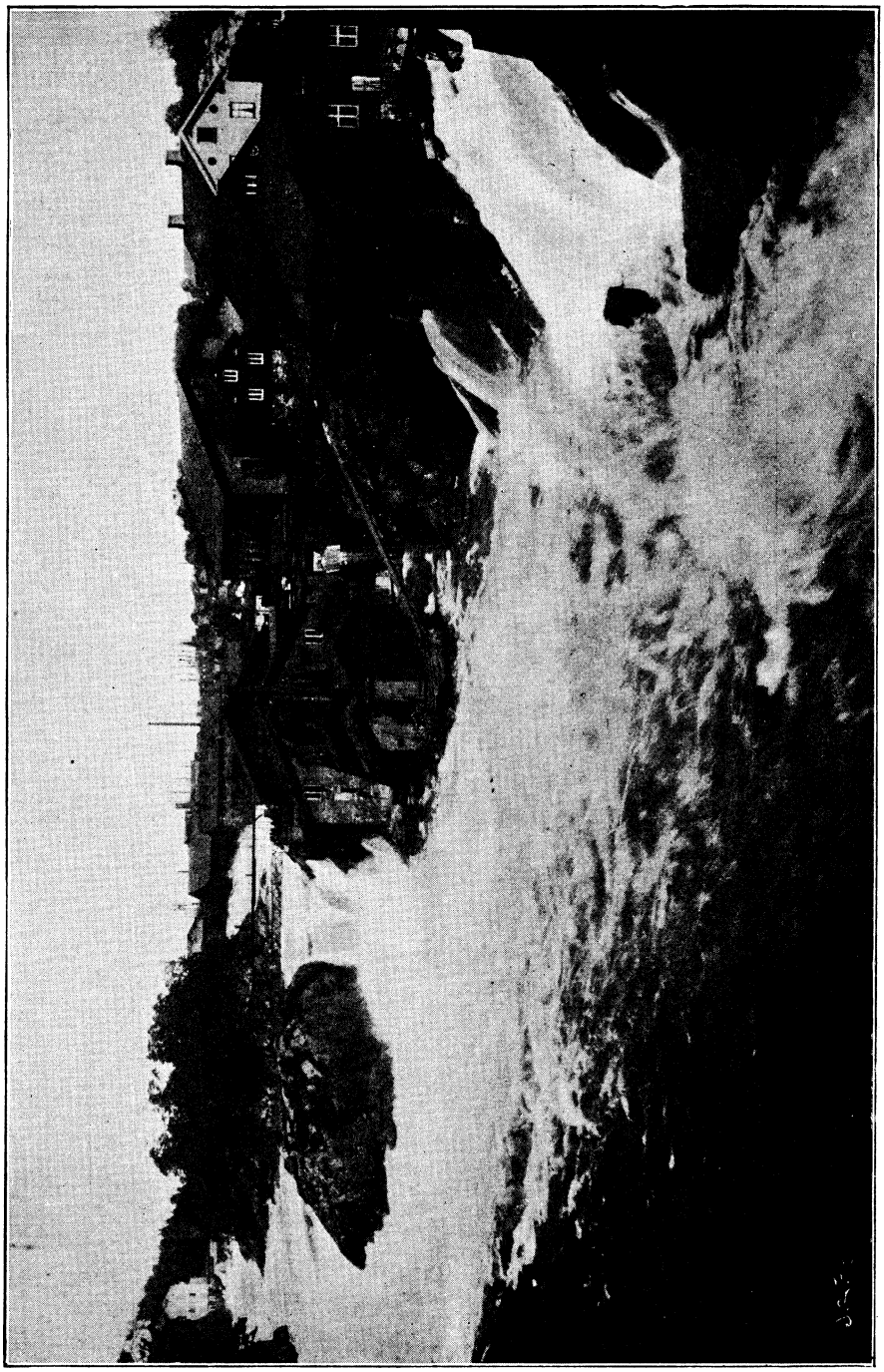

Trollhättan.

231
Genom Sveriges bygder
- a digital facsimile edition from Project Runeberg
http://runeberg.org/bygder/0269.html

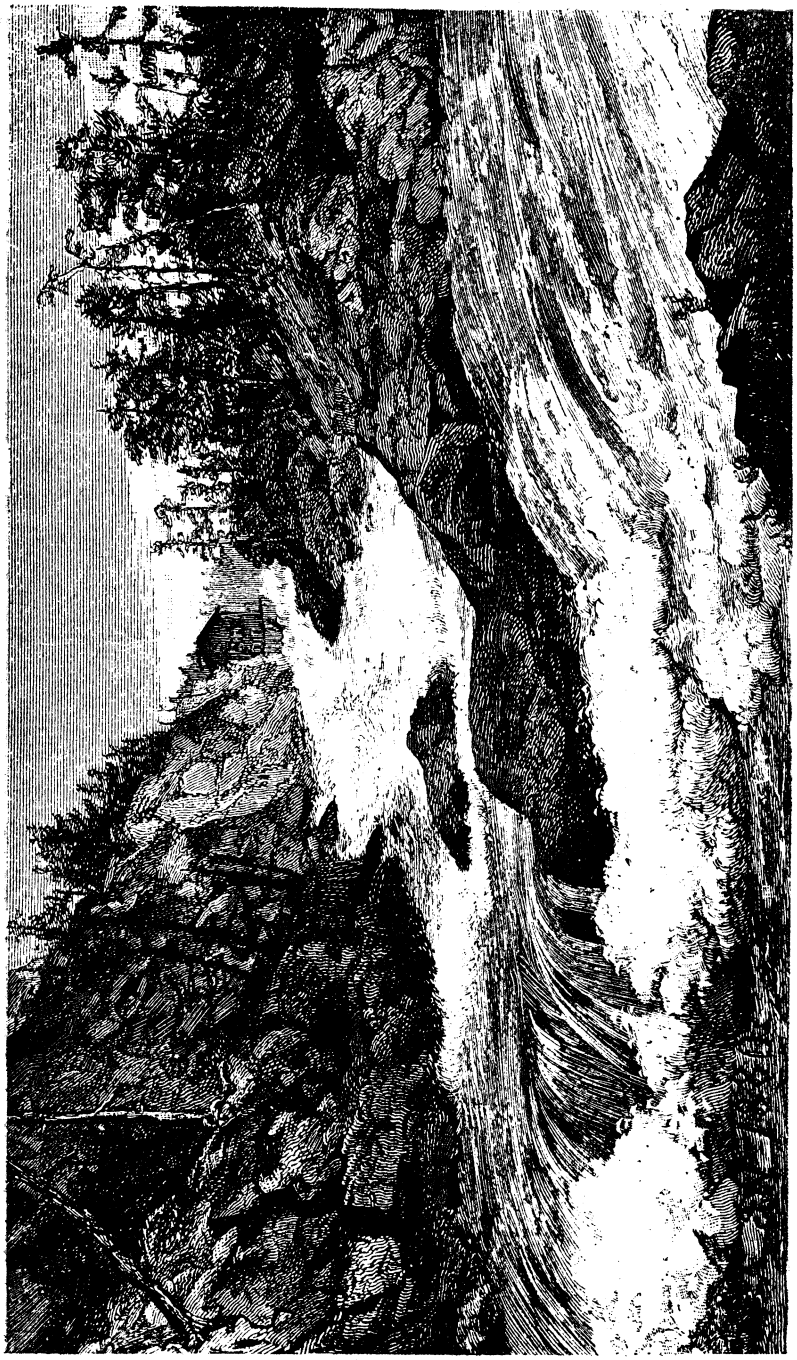

Parti af Trollhättefallen.

232
Genom Sveriges bygder
- a digital facsimile edition from Project Runeberg
http://runeberg.org/bygder/0270.html

lige kanalbyggaren Erik Nordevall fullbordat den ofvan beskrifna »gamla» kanalen.

För att få en öfversikt af fallen, följa vi älfvens lopp norrifrån. Det första fallet kallas *Gullöfallet* och omsluter den lilla, skogbevuxna, men otillgängliga *Gullön,* därefter kommer *Toppöfallet*, som är det största och djupaste, därnäst *Stampeströmsfallet* och sist de tre *Helvetesfallen,* nedanför hvilka älfven bildar en rundad vik med en häftig strömhvirfvel, som fått namn af *Olidehålan.* Midt i Toppöfallet ligger *Toppön,* en liten klippholme, till hvilken man kommer på en lätt järnbro, som ser ut som vore hon kastad

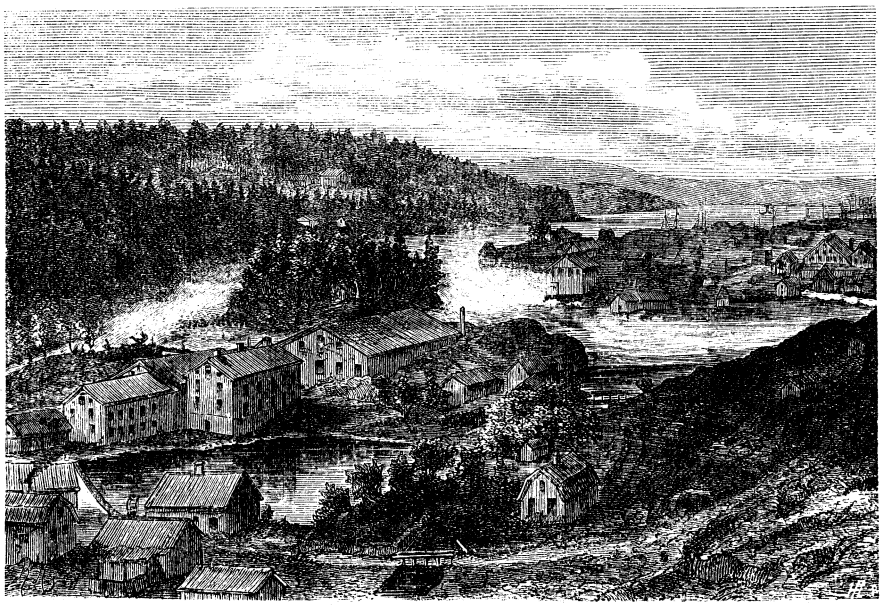

Trollhättan.

öfver afgrunden. När man går öfver de sviktande plankorna gripes man nästan af svindel vid anblicken af den ofantliga vattenmassan, som med döfvande dån och yrande skum störtar fram under ens fötter utför en höjd af mera än 13 m. Det är ett af de mest storartade skådespel, som icke allenast vårt land, utan hela Europa har att uppvisa.

Den ofantliga drifkraft, som Trollhättefallen erbjuda, har först i våra dagar tagits i anspråk för större industriella anläggningar, men på senaste tiden ha dessa alltmer tilltagit i både mängd och betydenhet. Att de göra intrång på naturens majestätiska skönhet vid fallen, är obestridligt, och detta har till och med framkallat förslag om att göra hela området till en »nationalpark»; men å andra sidan ha dessa fabriker gifvit stark utveckling åt Trollhättans ofvan nämnda samhälle, som, utan att ens äga köpingsrättigheter, uppnått en folkmängd af 6,000 personer, innan det begärde att blifva upphöjdt till stad.

233
Genom Sveriges bygder
- a digital facsimile edition from Project Runeberg
http://runeberg.org/bygder/0271.html

Strax ofvanom Trollhättan går Bergslagsbanan på en präktig bro öfver älfven, och norr därom, vid *Stallbacka,* vidgar sig älfven till omkring 1000 meters bredd, men är här uppfylld af öar och holmar, mellan hvilka strida strömdrag bildas, som kringgås genom den korta *Stallbacka kanal.* Älfvens östra strand utgöres af en jämn slätt, och bortom denna uppstiger *Hunnebergs* branta klippvägg. Omkring 7 km. norr om Trollhättan lämna fartygen plötsligt den breda älfven och vika in i en smal kanalränna på dennas västra sida: det är *Karls graf,* den redan i Karl IX:s tid gräfda kanalen mellan Göta älf och sjön Vassbotten vid Vänerns sydände. Kanalen var den första i Sverige, men har blifvit ombyggd i sammanhang med Trollhätte kanals anläggning och utvidgning. Den föranleddes däraf, att den segelbara öfre delen af Göta älf är genom vattenfall strax söder om Vänern afstängd från denna sjö.

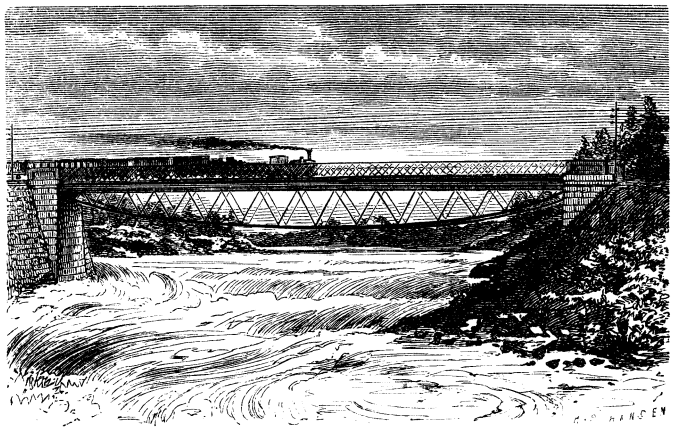

Järnvägsbron öfver Göta älfs fall vid Rånnum.
Konstruerad af major Cl. Adelsköld.

I vinkeln mellan Vassbotten och Vänern ligger Älfsborgs läns hufvudstad, det regelbundet byggda *Vänersborg.* Staden räknar sitt upphof från drottning Kristinas dagar och anlades egentligen för att draga handeln på Dal till Sverige, emedan Dalsbönderna vanligen hämtade sina förnödenheter från Norge. I likhet med Sveriges öfriga kust- och gränsstäder har Vänersborg fått dyrt skatta åt krigets förödelser och därjämte flera gånger varit ett offer för ödeläggande eldsvådor. De flesta husen äro ännu af trä. En vacker promenad går på ömse sidor om kyrkan midt igenom staden.

Vänersborg är kändt för sina vackra omgifningar. Västerut från staden bildar Vassbottens och Dalbosjöns höga grönskande strand ett för ögat tilltalande parti, och bygden sydväst om staden eller Västergötlands af Göta älf afskurna nordvästra hörn har en ganska omväxlande natur. Men de egentliga naturskönheterna äro att söka österut. På knappt en half mils afstånd från staden gå både landsväg och järnväg på stora broar öfver Göta älf på ömse sidor om *Hufvudnäs-ön.* Den västra älfarmen bildar flera forsar samt *Önafors* vattenfall, den östra armen är delad i två större fall, ett vid *Rånnum,* där järnvägen går öfver fallet på en af major Claes Adelsköld konstruerad hängbro af stål, och ett sydligare vid Nybron, strax ofvanför den midt i älfven belägna *Vargön,* hvars stora pappersbruk och cementverk drifvas af